

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی الهیات
گروه علوم قرآن و حدیث

روش‌شناسی تفسیر سوره قیامت در پانزده تفسیر منتخب

استاد راهنما:

دکتر محمدرضا ستوده‌نیا

استاد مشاور:

دکتر مهدی مطیع

پژوهشگر:

ایرج عباس‌نژاد

آبان ماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم قرآن و حدیث

ایرج عباس نژاد

تحت عنوان

روش‌شناسی تفسیر سوره قیامت در پانزده تفسیر منتخب

در تاریخ ۱۳۸۹/۰۸/۰۳ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر محمد رضا ستوده نیا با مرتبه علمی استادیار

۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر مهدی مطیع با مرتبه علمی استادیار

۳- استاد داور داخل گروه دکتر رضا شکرانی با مرتبه علمی استادیار

۴- استاد داور خارج از گروه دکتر تقی اجیه با مرتبه علمی استادیار

مدیر گروه علوم قرآن و حدیث

دکتر محمد رضا ستوده نیا

پیامبر اکرم (ص) فرمود: «هر کس سپاس گزار مردم نباشد، سپاس گزار خدا نخواهد بود.»
با لگو کردن از پیام اخلاقی کامل کننده‌ی اخلاق نیکو، بر خود واجب می‌دانم از استادان

محترم و کرامی خویش سپاس گزار باشم.

استادان محترم دکتر محمد رضا ستوده‌نیا، دکتر مهدی مطیع

دکتر رضا سکرانی و دکتر تقی اجمی،

بخاطر همه‌ی راهمائی‌ها، تقدیمی‌ها، سازنده، صبوری‌ها و گذشت‌هایشان،

از خدای مهربان برایشان سلامتی، بهروزی، نیک فرجامی و جایگاه برین

خواستارم.

پنجمین از

همسر عزیز و مهربانم

و دو فرزند دلبندم که سبب شور و نشاطم

می‌شوند سپاسگزارم.

تقدیم بہ مفسر واقعی قرآن و جانشینان شایستہ اش
خصوصاً مفسر غائب از نظر کہ ہمہ منظر ظهورش ہستیم۔

چکیده:

گرچه در گذشته به «روش شناسی» کمتر توجه شده است، اما امروزه یکی از مسائل مهم و ضروری علوم است. اهمیت آن در ارتباط با علم تفسیر، که با کلام و سخن خداوند سر و کار دارد، البته ضرورت بیشتر دارد، چرا که دستیابی به روش درست تفسیر، جز با جدی گرفتن روش شناسی تفسیر ممکن نخواهد بود. ضرورت روش درست تفسیر زمانی آشکار می‌شود که بدانیم پیامبر اکرم(ص) تفسیر به رأی را با وجود دستیابی به حق، باطل اعلام کرده است، یعنی مهم روش درست تفسیر سخن خداوند است. این پایان‌نامه با عنوان «روش شناسی تفسیر سوره قیامت در پانزده تفسیر منتخب»، در مقطع کارشناسی ارشد، تلاشی در جهت توجه به این موضوع است. تلاشی که بتواند با شناخت مبانی و مستندات تفسیری تفاسیر منتخب، ملاک و میزانی برای تمایز روش تفسیری از گرایش تفسیری ارائه دهد. در فصل اول، روش‌ها و گرایش‌های تفسیری و همچنین تفاسیر منتخب را با بیان ساده و روشن ارائه دادیم. در فصل دوم نکات مهم تفاسیر منتخب در تفسیر سوره قیامت را تحت چهار عنوان قرائت، مفردات، قواعد ادبی و تفسیر مشخص کردیم. اما در فصل سوم با استفاده از قواعد روش شناسی تفسیر قرآن به نقد و بررسی تفاسیر منتخب در تفسیر سوره قیامت پرداختیم، و در پایان میزان کاربرد روش‌ها و گرایش‌های تفسیری در تفسیر سوره قیامت را آوردیم.

کلید واژه: قرآن، قیامت، تفسیر، روش شناسی، روش‌های تفسیری، گرایش‌های تفسیری

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش

- ۱-۱- تبیین مسأله‌ی پژوهشی و اهمیت آن ۱
- ۲-۱- پیشینه پژوهش ۲
- ۳-۱- روش‌های تفسیری ۳
- ۱-۳-۱- روش اجتهادی قرآن با قرآن ۳
- ۲-۳-۱- روش قرآن با روایات ۴
- ۳-۳-۱- روش اجتهادی نسبتاً جامع ۵
- ۴-۳-۱- روش اجتهادی _ باطنی ۵
- ۴-۱- گرایش‌های تفسیری ۶
- ۱-۴-۱- گرایش ادبی _ لغوی ۶
- ۲-۴-۱- گرایش ادبی _ بیانی ۶
- ۳-۴-۱- گرایش کلامی ۷
- ۴-۴-۱- گرایش عرفانی ۷
- ۵-۴-۱- گرایش تربیتی ۷
- ۵-۱- معرفی اجمالی تفاسیر منتخب ۸
- ۱-۵-۱- تفسیر جامع البیان ۸
- ۲-۵-۱- تفسیر تبیان ۹
- ۳-۵-۱- تفسیر کشاف عن حقائق التنزیل ۹
- ۴-۵-۱- تفسیر مجمع البیان ۱۰
- ۵-۵-۱- تفسیر کشف الأسرار و عدّه الأبرار ۱۰
- ۶-۵-۱- تفسیر روض الجنان و روح الجنان ۱۱
- ۷-۵-۱- تفسیر مفاتیح الغیب ۱۱
- ۸-۵-۱- تفسیر نظم الدرر فی تناسب الآیات و السور ۱۲
- ۹-۵-۱- تفسیر روح البیان ۱۳
- ۱۰-۵-۱- تفسیر روح المعانی ۱۳
- ۱۱-۵-۱- تفسیر بیان السعاده فی مقامات العباده ۱۴
- ۱۲-۵-۱- تفسیر فی ظلال القرآن ۱۴

- ۱۳-۵-۱- المیزان فی تفسیر القرآن ۱۴
- ۱۴-۵-۱- تفسیر اطیب البیان ۱۵
- ۱۵-۵-۱- الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن ۱۵
- ۶-۱- سوره قیامت ۱۶
- ۱-۶-۱- متن عربی سوره قیامت ۱۶
- ۲-۶-۱- ترجمه فارسی سوره قیامت ۱۷

فصل دوم: نکات مشترک و مختلف تفاسیر منتخب در تفسیر سوره قیامت

- ۱-۲- آیه یک ۱۸
- ۱-۱-۲- محور اول: قرائت ۱۸
- ۲-۱-۲- محور دوم: قواعد ادبی ۱۸
- ۳-۱-۲- محور سوم: تفسیر ۱۹
- ۲-۲- آیه دو ۲۱
- ۱-۲-۲- محور اول: قرائت ۲۱
- ۲-۲-۲- محور دوم: تفسیر ۲۱
- ۳-۲- آیه سه ۲۴
- ۱-۳-۲- محور اول: قرائت ۲۴
- ۲-۳-۲- محور دوم: قواعد ادبی ۲۴
- ۳-۳-۲- محور سوم: تفسیر ۲۴
- ۴-۲- آیه چهار ۲۶
- ۱-۴-۲- محور اول: قرائت ۲۶
- ۲-۴-۲- محور دوم: مفردات ۲۶
- ۳-۴-۲- محور سوم: قواعد ادبی ۲۶
- ۴-۴-۲- محور چهارم: تفسیر ۲۶
- ۵-۲- آیه پنج ۲۸
- ۱-۵-۲- محور اول: مفردات ۲۸
- ۲-۵-۲- محور دوم: قواعد ادبی ۲۸
- ۳-۵-۲- محور سوم: تفسیر ۲۸
- ۶-۲- آیه شش ۳۰
- ۱-۶-۲- محور اول: مفردات ۳۰

- ۳۰ ۲-۶-۲- محور دوم: قواعد ادبی
- ۳۰ ۲-۶-۳- محور سوم: تفسیر
- ۳۲ ۲-۷-۷- آیه هفت
- ۳۲ ۲-۷-۱- محور اول: قرائت
- ۳۲ ۲-۷-۲- محور دوم: مفردات
- ۳۲ ۲-۷-۳- محور سوم: قواعد ادبی
- ۳۲ ۲-۷-۴- محور چهارم: تفسیر
- ۳۴ ۲-۸-۸- آیه هشت
- ۳۴ ۲-۸-۱- محور اول: قرائت
- ۳۴ ۲-۸-۲- محور دوم: تفسیر
- ۳۵ ۲-۹-۹- آیه نه
- ۳۵ ۲-۹-۱- محور اول: قواعد ادبی
- ۳۵ ۲-۹-۲- محور دوم: تفسیر
- ۳۷ ۲-۱۰-۱۰- آیه ده
- ۳۷ ۲-۱۰-۱- محور اول: قرائت
- ۳۸ ۲-۱۰-۲- محور دوم: قواعد ادبی
- ۳۷ ۲-۱۰-۳- محور سوم: تفسیر
- ۳۸ ۲-۱۱-۱۱- آیه یازده
- ۳۸ ۲-۱۱-۱- محور اول: مفردات
- ۳۸ ۲-۱۱-۲- محور دوم: قواعد ادبی
- ۳۸ ۲-۱۱-۳- محور سوم: تفسیر
- ۳۹ ۲-۱۲-۱۲- آیه دوازده
- ۳۹ ۲-۱۲-۱- محور اول: مفردات
- ۳۹ ۲-۱۲-۲- محور دوم: قواعد ادبی
- ۳۹ ۲-۱۲-۳- محور سوم: تفسیر
- ۴۱ ۲-۱۳-۱۳- آیه سیزده
- ۴۱ ۲-۱۳-۱- محور اول: مفردات
- ۴۱ ۲-۱۳-۲- محور دوم: تفسیر
- ۴۳ ۲-۱۴-۱۴- آیه چهارده

۴۳	۱-۱۴-۲ - محور اول: قواعد ادبی
۴۴	۲-۱۴-۲ - محور دوم: تفسیر
۴۵	۱۵-۲ - آیه پانزده
۴۵	۱-۱۵-۲ - محور اول: مفردات
۴۵	۲-۱۵-۲ - محور دوم: قواعد ادبی
۴۶	۳-۱۵-۲ - محور سوم: تفسیر
۴۸	۱۶-۲ - آیه شانزده
۴۸	۱-۱۶-۲ - محور اول: مفردات
۴۸	۲-۱۶-۲ - محور دوم: قواعد ادبی
۴۸	۳-۱۶-۲ - محور سوم: تفسیر
۵۱	۱۷-۲ - آیه هفده
۵۱	۱-۱۷-۲ - محور اول: قواعد ادبی
۵۱	۲-۱۷-۲ - محور دوم: تفسیر
۵۲	۱۸-۲ - آیه هجده
۵۲	۱-۱۸-۲ - محور اول: مفردات
۵۲	۲-۱۸-۲ - محور دوم: قواعد ادبی
۵۲	۳-۱۸-۲ - محور سوم: تفسیر
۵۳	۱۹-۲ - آیه نوزده
۵۳	۱-۱۹-۲ - محور اول: مفردات
۵۳	۲-۱۹-۲ - محور دوم: تفسیر
۵۴	۲۰-۲ - آیه بیست
۵۴	۱-۲۰-۲ - محور اول: قرائت
۵۴	۲-۲۰-۲ - محور دوم: تفسیر
۵۵	۲۱-۲ - آیه بیست و یک
۵۵	۱-۲۱-۲ - محور اول: قرائت
۵۵	۲-۲۱-۲ - محور دوم: تفسیر
۵۶	۲۲-۲ - آیه بیست و دو
۵۶	۱-۲۲-۲ - محور اول: مفردات
۵۶	۲-۲۲-۲ - محور دوم: قواعد ادبی

۵۶		۲-۲۲-۳- محور سوم: تفسیر
۵۸		۲-۲۳- آیه بیست و سه
۵۸		۲-۲۳-۱- محور اول: مفردات
۵۸		۲-۲۳-۲- محور دوم: قواعد ادبی
۵۸		۲-۲۳-۳- محور سوم: تفسیر
۶۳		۲-۲۴- آیه بیست و چهار
۶۳		۲-۲۴-۱- محور اول: مفردات
۶۳		۲-۲۴-۲- محور دوم: قواعد ادبی
۶۳		۲-۲۴-۳- محور سوم: تفسیر
۶۴		۲-۲۵- آیه بیست و پنج
۶۴		۲-۲۵-۱- محور اول: مفردات
۶۴		۲-۲۵-۲- محور دوم: قواعد ادبی
۶۵		۲-۲۵-۳- محور سوم: تفسیر
۶۶		۲-۲۶- آیه بیست و شش
۶۶		۲-۲۶-۱- محور اول: مفردات
۶۶		۲-۲۶-۲- محور دوم: قواعد ادبی
۶۶		۲-۲۶-۳- محور سوم: تفسیر
۶۸		۲-۲۷- آیه بیست و هفت
۶۸		۲-۲۷-۱- محور اول: قرائت
۶۸		۲-۲۷-۲- محور دوم: مفردات
۶۸		۲-۲۷-۳- محور سوم: قواعد ادبی
۶۸		۲-۲۷-۴- محور چهارم: تفسیر
۷۰		۲-۲۸- آیه بیست و هشت
۷۰		۲-۲۸-۱- محور اول: مفردات
۷۰		۲-۲۸-۲- محور دوم: قواعد ادبی
۷۰		۲-۲۸-۳- محور سوم: تفسیر
۷۲		۲-۲۹- آیه بیست و نه
۷۲		۲-۲۹-۱- محور اول: مفردات
۷۲		۲-۲۹-۲- محور دوم: تفسیر

۷۴	۲-۳۰-آیه سی
۷۴	۲-۳۰-۱- محور اول: قواعد ادبی
۷۴	۲-۳۰-۲- محور دوم: تفسیر
۷۶	۲-۳۱-آیه سی و یک
۷۶	۲-۳۱-۱- محور اول: مفردات
۷۶	۲-۳۱-۲- محور دوم: قواعد ادبی
۷۶	۲-۳۱-۳- محور سوم: تفسیر
۷۸	۲-۳۲-آیه سی و دو
۷۸	۲-۳۲-۱- محور اول: مفردات
۷۸	۲-۳۲-۲- محور دوم: تفسیر
۷۹	۲-۳۳-آیه سی و سه
۷۹	۲-۳۳-۱- محور اول: مفردات
۷۹	۲-۳۳-۲- محور دوم: قواعد ادبی
۷۹	۲-۳۳-۳- محور سوم: تفسیر
۸۱	۲-۳۴/۳۵-آیات سی و چهار و سی و پنج
۸۱	۲-۳۴/۳۵-۱- محور اول: قواعد ادبی
۸۲	۲-۳۴/۳۵-۲- محور دوم: تفسیر
۸۶	۲-۳۶-آیه سی و شش
۸۶	۲-۳۶-۱- محور اول: مفردات
۸۶	۲-۳۶-۲- محور دوم: قواعد ادبی
۸۶	۲-۳۶-۳- محور سوم: تفسیر
۸۸	۲-۳۷-آیه سی و هفت
۸۸	۲-۳۷-۱- محور اول: قرائت
۸۸	۲-۳۷-۲- محور دوم: مفردات
۸۸	۲-۳۷-۳- محور سوم: قواعد ادبی
۸۹	۲-۳۷-۴- محور چهارم: تفسیر
۹۱	۲-۳۸-آیه سی و هشت
۹۱	۲-۳۸-۱- محور اول: مفردات
۹۱	۲-۳۸-۲- محور دوم: قواعد ادبی

۹۱	۲-۳۸-۳- محور سوم: تفسیر
۹۴	۲-۳۹- آیه سی ونه
۹۴	۲-۳۹-۱- محور اول: قرائت
۹۴	۲-۳۹-۲- محور دوم: قواعد ادبی
۹۴	۲-۳۹-۳- محور سوم: تفسیر
۹۶	۲-۴۰- آیه چهل
۹۶	۲-۴۰-۱- محور اول: قرائت
۹۶	۲-۴۰-۲- محور دوم: مفردات
۹۶	۲-۴۰-۳- محور سوم: قواعد ادبی
۹۶	۲-۴۰-۴- محور چهارم: تفسیر

فصل سوم: نقد و بررسی تفاسیر منتخب در تفسیر سوره قیامت

۱۰۳	۳-۱- قرائت
۱۰۵	۳-۱-۱- نقد و بررسی مستندات قرائت
۱۰۸	۳-۲- مفردات
۱۰۸	۳-۲-۱- مستندات مفردات
۱۱۰	۳-۲-۲- نقد و بررسی
۱۱۱	۳-۳- قواعد ادبی
۱۱۲	۳-۴- آیات دیگر
۱۱۳	۳-۴-۱- نقد و بررسی
۱۱۴	۳-۵- روایات
۱۱۶	۳-۶- آراء صحابه و تابعان
۱۱۷	۳-۷- سبب نزول
۱۱۸	۳-۸- سیاق
۱۱۹	۳-۹- کنایه
۱۲۰	۳-۱۰- لحن
۱۲۰	۳-۱۱- معرفت‌های بدیهی
۱۲۱	۳-۱۲- ویژگی‌های مخاطب
۱۲۱	۳-۱۳- ذکر بطون
۱۲۴	۳-۱۴- کاربرد روش‌های تفسیری

- ۱۲۴ ۱-۱۴-۳- روش اجتهادی نسبتاً جامع
- ۱۲۴ ۲-۱۴-۳- روش روایی محض
- ۱۲۴ ۳-۱۴-۳- روش اجتهادی قرآن با قرآن
- ۱۲۴ ۴-۱۴-۳- روش اجتهادی _ روایی
- ۱۲۴ ۵-۱۴-۳- روش اجتهادی _ باطنی
- ۱۲۴ ۱۵-۳- کاربرد گرایش‌های تفسیری
- ۱۲۴ ۱-۱۵-۳- گرایش ادبی _ لغوی
- ۱۲۵ ۲-۱۵-۳- گرایش ادبی _ بیانی
- ۱۲۵ ۳-۱۵-۳- گرایش کلامی
- ۱۲۵ ۴-۱۵-۳- گرایش تربیتی
- ۱۲۵ ۵-۱۵-۳- گرایش عرفانی
- ۱۲۶ ۱۶-۳- نتیجه کلی
- ۱۲۷ منابع و مآخذ

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۹۸	جدول ۱-۲- تعداد نکات مشترک و مختلف قرائت
۹۹	جدول ۲-۲- تعداد نکات مشترک و مختلف مفردات
۱۰۰	جدول ۳-۲- تعداد نکات مشترک و مختلف قواعد ادبی
۱۰۱	جدول ۴-۲- تعداد نکات مشترک و مختلف تفسیر
۱۰۲	جدول ۵-۲- جمع کل تعداد نکات مشترک و مختلف

فصل اول

کلیات پژوهش

این فصل را کلیات پژوهش نام نهادیم، و برآنیم تا موضوع و محدوده پژوهش، و همچنین مبانی و روش‌های تفسیری و تفاوت آن‌ها با گرایش‌های خاص ادبی، کلامی، و ... را ارائه دهیم تا خواننده‌ی محترم بدانند به مطالعه‌ی چه موضوعی می‌پردازد.

۱-۱- تبیین مسأله پژوهشی و اهمیت آن

تفاسیر متعدد از قرآن کریم، نشان‌دهنده‌ی این واقعیت غیر قابل انکار است که هر مفسّری از دیدگاه خاص خویش به کتاب الهی می‌نگرد و بر اساس همان دیدگاه، روش تفسیری خاصی را برای بیان معانی و مفاهیم آیات الهی اتخاذ می‌نماید، و فهم و استنباط خود را در اختیار دیگران قرار می‌دهد. بحث روش تفسیری زیر مجموعه مباحث علوم قرآنی، و حلقه‌ی واسط میان تفسیر و علوم قرآنی است. روش تفسیری به مبادی و مبانی اولیه پژوهش تفسیری متوجه است و با بررسی روش تفسیری هر مفسّر، اعتقاد و دیدگاه خاص وی در مورد جایگاه و نقش عقل، روایات، اسباب نزول، دیگر آیات قرآن، سیاق و ... در تفسیر بدست می‌آید. و به پرسش‌هایی از قبیل: ملاک و معیار کشف مراد الهی چیست؟ مبانی مفسّر در این فهم و استنباط چه بوده است؟ و جز آن، پاسخ مناسب داده می‌شود.

اهمیت بحث «روش تفسیری» به اندازه‌ای است که شاید بتوان گفت، حدیث منقول از رسول اکرم (ص): «هر که تفسیر قرآن کند به رای خود، و قول او به اتفاق موافق حق باشد، او مخطی است.»^۱ (ابوالفتوح رازی، ۱۴۰۸ق، ۵/۱)، و با کمی اختلاف در تفسیر جامع البیان (طبری، ۱۴۱۲ق، ۲۷/۱)، ناظر به روش درست و صحیح در کار تفسیر و کشف مراد کلام الهی است. یعنی آنچه در این کار مهم و درخور توجه است، روش درست برای فهم و درک معانی و مفاهیم بلند قرآن است.

مفهوم لغوی روش: در منابع معتبر لغت عرب، واژه های نَهَج و مَنَهَج به معنای روش، بکار رفته است، نَهَج: روشن، آشکار، و واژه‌ی مَنَهَج هم مثل نَهَج است^۲، و در قرآن آمده است: «برای هر یک از شما [امتها] شریعت و راه روشنی قرار داده‌ایم، مانده ۴۸»^۳، و راه را آشکار کرد به گونه‌ای که راهی آشکار و روشن شد، و نَهَج یعنی راه راست.^۴ (ابن منظور، ۱۴۰۵ه، ۳۸۲/۲)

در منابع فارسی، نَهَج و مَنَهَج یعنی راه روشن و آشکار (معین، ۱۳۷۱ش، ۴/۴۸۶)، روش، چگونگی انجام دادن کاری، نحوه‌ی عمل، شیوه، طرز. (انوری، ۱۳۸۱ش، ۴/۳۷۳۷)

مفهوم اصطلاحی روش شناسی: دانش بررسی روش‌هایی در علوم برای دست‌یابی به بهترین راه کار، دانش بررسی روش دست‌یابی به معرفت. (همو، ۱۳۸۱ش، ۷/۶۲۲۳)

روش تفسیری خاص، لاجرم مفسر را به پیروی از آن و هماهنگ نمودن افکار و اندیشه‌هایش با آن ملزم می‌کند، و چارچوب کلی کار را مشخص می‌نماید، و امر بررسی و پژوهش در آن را، هموار می‌سازد.

بیشتر مفسران تفاسیر منتخب، و البته نه همه‌ی آنان، در مقدمه‌ی تفاسیرشان به مباحث علوم قرآنی پرداخته‌اند و در ضمن آن مباحث، برخی مبانی و معیارهای روش کار خود را بیان کرده‌اند. (طبری، ۱۴۱۲ق، ۱/۳۱)، طوسی، بی تا، ۱/۱-۶، طبرسی، ۱۴۱۵ه، ۱/۳۹، ...)

^۱ «مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ وَ أَصَابَ الْحَقَّ فَقَدْ أَحْطَأَ»

^۲ «نَهَجٌ بَيْنٌ وَاضِحٌ، وَ الْمَنَهَاجُ كَالنَّهَجِ»

^۳ «لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَ مَنَهَاجاً، مانده ۴۸»

^۴ همه‌ی ترجمه‌های آیات در پایان نامه، از فولادوند، محمد مهدی، ۱۴۱۵ق، ترجمه قرآن، تهران، دارالقرآن الکریم (دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی) می‌باشد.

^۵ «نَهَجَ الطَّرِيقَ: وَضَحَ، إِسْتَبَانَ، صَارَ نَهْجًا وَاضِحًا بَيِّنًا وَ النُّهْجُ: الطَّرِيقُ الْمُسْتَقِيمُ»

۲-۱- پیشینه پژوهش

در زمینه‌ی شناخت مبانی و روش‌های تفسیری برخی از تفاسیر، کتاب‌های مستقلی مانند:

- اسماعیل، محمد بکر، ۱۴۱۱ق، **ابن جریر الطبری و منهجه فی التفسیر**، قاهره، دارالمنار.

- خضیر جعفر، ۱۳۷۸ش، **الشیخ الطوسی مفسراً**، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.

- الزیدی یاسر، ۱۴۲۵ه، **منهج الشيخ ابي جعفر الطوسي في تفسير القرآن الكريم**، بغداد، بیت الحکمه.

- اوسی، علی، ۱۴۰۵ق، **الطباطبایی و منهجه فی تفسیر القرآن**، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی.

- المجدوب، عبدالعزیز، ۱۴۲۹ه، **الإمام الحکیم فخرالدین الرازی من خلال تفسیره**، بیروت، دار سحنون

للتشر و التوزیع.

به رشته‌ی تحریر در آمده است. در این کتاب‌ها زندگی نامه، اساتید و شاگردان و همچنین آثار مفسر، اوضاع سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و فکری حاکم در آن دوران، و سپس روش‌ها و گرایش‌های تفسیری او مورد بررسی واقع شده است.

اما در این پژوهش، به موضوعات قرائت، مفردات، قواعد ادبی و تفسیر پرداخته می‌شود و نکات مشترک و مختلف تفاسیر در این موضوعات، معین خواهد شد. بعد مبانی و روش‌های تفسیری و گرایش‌های تفاسیر منتخب، در تفسیر سوره‌ی قیامت بررسی می‌شود، و در پایان نتیجه‌ی آن ارائه خواهد شد، تا نهایتاً مشخص شود هر کدام از تفاسیر چه روش‌هایی را اعمال داشته، و با کدام گرایش به تفسیر آیات سوره قیامت پرداخته است.

۳-۱- روش‌های تفسیری

این دسته بندی از روش‌های تفسیری بر اساس روش‌هایی است که در تفسیر آیات سوره قیامت در تفاسیر منتخب اعمال شده است، یعنی توجه به آن مبانی است که مفسران مبنای تفسیر خود قرار داده‌اند، و نتایج حاصله را به عنوان معانی و مراد آیه، ارائه نموده‌اند.

۱-۳-۱- روش اجتهادی قرآن با قرآن

در این روش، مفسر تلاش و کوشش می‌کند تا با استفاده از دیگر آیات قرآن، معنا و مفهوم آیه مورد نظر را فهم و استنباط نموده و بر اساس آن آیات، نتیجه گیری نماید. مفسران معتقد به آیه‌ی: «این کتاب روشنگر هر چیزی